

SZLUHA LÁSZLÓ EMLÉKEZETE
ÉS A
ZRÍNYI-KÖNYVTÁR

ÍRTA
ÉS A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT 1880. MÁJUS 7^{-iki}
VÁLASZTMÁNYI ÜLÉSÉBEN FELOLVASTA
Dr. TOLDY LÁSZLÓ

BUDAPEST, 1880.
RUDNYÁNSZKY A. KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

Szerző sajátja. Ára 20 kr.

Kapható szerzőnél, Budapest, I. Palota-utca 6. sz. —
20 kr. beküldése mellett postán bérmentve küldetik.

Ha oly férfiúnak sírja előtt állunk meg, kinek keresztje vagy fejfája azt tanúsítja, hogy az, ki alatta alussza örök álmát, hosszú évtizedeken át járdalt közöttünk, kinek nevét a nemzet, melynek tagja volt, el nem felejtí, mert alkotásai, egy hosszú életen át kivívott sikeres küzdelem gyümölcsei fentartják, megőrzik; ki eleget élt, mert sokáig és sokat élt, még ha reméltünk volna tőle ezután is újabb és újabb mesterműveket, a fájdalom mellett, hogy őt elvesztettük, a megnyugvás és lelkesedés érzete tölti be szívünket. Megnyugvás a felett hogy mulandó levén a földi vándorlás, és annak napjai kitűzve, halottunk a Gondviselés kegyelméből hosszú, magára és nemzetére dicső pályát futott meg; lelkesedés pedig létrehozott nagy művei, példája felett, melyből még a késő nemzedék is hasznot vonhat.

De midőn megállunk egy újonan felhantolt sírdomb előtt, melyen a megtört oszlop, vagy a lefelé fordult fáklya azt jelentik, hogy a föld hideg göröngyei oly ember sírja felett domborúlnak, kit a halál hideg szele élte virágában szakasztott le; ki alig lépett még ki az élet küzdterére, megkezdeni és folytatni ama nemes harczot, mely a férfit férfiúvá, nemzete büszkeségévé teszi; ha tudjuk, hogy meg voltak benne mindazon feltételek, melyek által az önválasztott pályán, ha nem is az első közé, de mindenesetre tiszteletes polczra tudott volna emelkedni, mert volt benne lelkesedés minden nemes, szeretet az emberiség és különösen az édes hazaföld iránt, vonzalom a tudományhoz és művelődéshez, s ha mindezt meggondoljuk, és érezzük vesztességünket, mely annál nagyobb, mert nem is tudjuk kellőleg mérlegelni, mit vesztenk: ilyenkor a fájdalom egész hatalmával súlyosodik keblünkre.

Egy ily sírdombhoz vezetem el a T. Társaságot, midőn felejtethetlen barátom, Szluha László emlékének szentelek néhány szót.

Szluha László született Szegeden, 1845. ápril. 14-én. Atyja köztisztviselőben álló polgár volt. Iskoláit szülővárosában, majd a váci egyházmegye papnövendékei közé felvétetvén Nagy-Szombatban, a hittudományi tanfolyamot pedig a budapesti központi papnevelőben végezte. Itt, mivel kellemes modora és értelmi fensőbbsege által kitűnővén, társai a „Magyar Egyházi-rodalmi Iskola” elnökévé választották. 1868-ban pappá szenteltetett és az egykor hatalmas miniszternek, gróf Eszterházy Móríczi fiának lőn magyar tanára Bécsben. Idegen szellem lengett ugyan a család körében, de boldogult barátom ambíciója tárgyává tette, hogy az ifjú Eszterházy Miklósbá becsepegtesse a hazája és nemzeti nyelve iránti szeretetet. Két év múlva egy másik, lelkes magyar főúr, Pallavicini Alfonz örgróf hívta magához, és ifjabbik fia nevelését teljesen reá bízta. Tanítványával egészen elvégezte a gymnasiumi tanfolyamot, s ahogy ez ifjú megindult, bizvást remélhető, hogy a hazának hű és derék fia válik belőle. Legjobban tűnteti ki hatását ez ifjúra azon hálás kegyelet, mellyel az a megboldogult iránt viseltetik, és azon, előttem tett nyilatkozata, hogy Szluha Lászlóban nem csupán nevelőjét, hanem szülei után legnagyobb jóltevőjét siratja.

Quem dii odere, paedagogum fecere. Beteljesedett e mondás igazsága az elhunyt életében is, amennyiben, lelkiismeretesen akarván megfelelni nevelői hivatásának, saját művelésén kívül egyébre nem maradt ideje. Pedig volt benne tehetség, volt érzék az irodalom iránt, volt kedv is a munkálkodásra, de a mindennapi munka, melyet el kelle végezni, tiltólag ellenezte, hogy mással is hosszasan foglalkozzék.

Mi tehát az, ami miatt még is e Társaság kebelében kívánok emléket emelni számára? e Társaságban, melynek ő még csak tagja sem volt?

Ki azt, mit Szluha László az irodalom érdekében tett, világtörténeti szempontból akarná tekinteni, joggal mondhatná, hogy valóban felesleges róla szólanunk, mert amit tőn, az oly eltűnő csekélység, mint a fővényszem a tenger partjain. Ámde, T. Hallgatók, mi kis számú nép vagyunk, s aki a mi kultúránk érdekében tesz valamit, legyen az legcsekélyebb, aki leszáll a régi magyarság világába, s onnan felhoz egy tündöklő gyémánt követ, legyen az még oly kicsiny, megérdemli, hogy mi ne feledkezzünk el róla, hogy legalább mi áldólag említsük nevét.

És e tekintetben Szluha László megérdemli, hogy épen e társulat kebelében emlékezzünk meg róla, mert felfedezése a történeté, és pedig a magyar nemzeti irodalom és művelődés történelméé. Mert ő fedezte fel Zrínyi Miklósnak, a költőnek könyvtárát, s ha e felfedezés csak egy vonással egészíti is ki azon képet, melyet régi művelődésünkről bírunk, eleget tett nemzete dicsőítésére.

Zrínyi-könyvtár! s vajjon mit jelent e szó?

Azt jelenti, hogy mint annyi megbecsülhetetlen kincsünk, talán rövid idő múlva ez is egerek és molyok martaléka lett volna, ha ő annak létezéséről nem tudósítja nemzetét.

Legelőször is nekem írt e felfedezéséről; miután pedig legczélszerűbbnek tartottam, hogy annak létezéséről boldog emlékü atyám nyerjen tudomást, felszólítottam őt, adná egyenesen neki tudtára azon fontos adatokat, melyeket talált.

Leghelyesebbnek találom, T. Hallgatók, ha azon levelet, melyben bold. barátom ezt megtevén, az ő szavaival mutatom be; ékesszólóbban, több melegséggel én sem tudnék e felfedezéséről beszélni.

„Nagyságod felettébb megtisztelő sorainak vétele után pár napra sikerült Daun Henrik gróffal, a Zrínyi-könyvtár maradványainak birtokosával, összejöhetnem. Kérelmemet a szóban forgó kéziratnak Nagyságodhoz juttatása végett azonnal előadtam neki, és örömmel tudathatom, miszerint a legnagyobb készséggel megadta beleegyezését. Kiváló örömmel szolgál tehát, hogy szerencsés leheték Nagyságodnak kívánságát ezennel betölthetni, s a kérdéses költői töredéket (fájdalom az!) a legilletékesebb kezekbe letehetni.

Ezekután meg fogja engedni Nagyságod, hogy magáról a könyvtárról, annak egyes kincseit később szándékozván részletesen ismertetni, pár szóval megemlékezzem.

Az 1873-diki év nyarán történt, hogy nagyobb társaságban átrándultam a regényes fekvésű Vötau várkastélyba, ennek gyönyörű kertjét és gazdag fegyvergyűjteményét megtekintendő. A sok látnivaló között megnéztük a könyvtárt is, és míg társaim a régi aczélmetszeteket szemlélgették, én egyik félreeső szekrényhez mentem, melynek szúette, foszlányos tartalma kiváló figyelmemet ébresztette fel. Egy hosszúkas 8-adrét könyvet, mivel palimpsestusba burkolt kötése miatt meg akartam közelebbről tekinteni, kivettem a sorból, s miután a palimpsestus-burkolat maga semmi érdekeset sem láttatott, felnyitottam, és erre öröm, vagy meglepetésből-e? nem tudom, de mindenesetre nagyot kiálthattam, mert társaim valami bajomat gyanítván, ijedten hozzám szaladtak. Megnyugtatójukra kijelentém, hogy csak ennek az öreg könyvnek örültem meg, mire mosolyogva ott hagytak.

De Nagyságod érteni fogja felindulásomat; mert a felütött könyv első lapján ezt olvastam: „*Catalogus omnium Librorum Bibliothecae Chaktorniensis Excellmi Atq; Illmi Dni Comititis Nicolai A Zrinio Bani. Anno Domini 1662. Die 10. Octobris.*” Ha hazánkban akadok ilyenmire: meg leszek lepetve; itt morva földön, szlávok között, csodálkozásom kétszeres volt. A grófhhoz fordultam felvilágosításért, kitől ez alkalommal csak annyit tudtam meg, hogy „valamelyik Zrínyinek özvegyével kerültek ide a könyvek Csáktornyáról; időközben nagyon sok elveszhetett, csak az a kevés van, amit abban a szekrényben láthatok.” Mennyire szerettem volna „abban a szekrényben” kutatni, de nem levén magam ura, a többiek akaratahoz képest hazafelé kellett indulnom. Kérésemre azonban a gróf megígérte, hogy a katalogust közelebbi megtekintés végett el fogja nekem küldeni. Nehány hét múlva elhozta személyesen és ekkor alkalmam volt azt közelebbről megtekinteni. Hosszúdad keskeny könyv, vastagsága jó két ujjnyi; de nincs egészen tele írva. A könyvek tizenegy osztályba sorolvák; az egyes szakaszok címei: A) Historici Antiqui, Romani et Alij. B) Historici omnis generis et Nationis mixtim. C) Historici Pannoniae et orientalium. D) Politici. E) Militares. F) Geographi et Cosmographi. Gr) Poëtae Latini. H) Poëtae Itali. I) Scholastici. K) Domesticae Oeconomia. L) Miscellanei.

A szakaszok e címei mutatják, hogy viszonyítva az akkori időkhöz, mily gazdag tartalmú lehetett a Zrínyiek könyvtára; de bizonyítja ezt maga a katalogus is, melyben a latin és görög classicusok (némelye több példányban), egyházatyák, latin, francia, olasz és német nyelven írt történeti munkák fel vannak jegyezve. Kiváltképp gazdag az olasz szépirodalom, és amit szintén nem hagyhatok említés nélkül: nagyon sok művet találtam a törökökre vonatkozólag. A „Militares” alatt leginkább német és francia könyvek vannak. Az egész katalogusban csupán egy horvát műre bukkantam; de a nyelvet nem tudván, a rossz írás miatt lehetetlen vala kibetűznöm a címét. Bennünket magyarokat közelebből érdeklő latin nyelvezetű munkák a következők:

Rerum Hungaricarum Scriptores varii Historici, Geographici, ex veteribus plerique, sed jam fugientibus editionibus revocati: Francofurti. 1600. Apud haeredes And. Wechelli.

Francisci Forgách de Gymes, de statu Reip: Hungaricae. (Írott.)

Historia Rerum gestarum inter Ferdinandum et Joannem Ungariae Regem. Libellus novus, parvus in membrana.

Dispositio historico-politica de Regno Hungariae. Autore Martino Schödel. Liber mediocris in mebr. scriptus.

Fasciculus sententiarum ex scriptis diversorum Authorum magnorum in otio afflictionum collectus. A Comite Adamo Forgách de Gymes. Libell. parv. novus.

Victoria Sarkanzigethana Georgio Comiti Zrinio et alijs quibusdam Regni Proceribus decantata a Friderico Latom Fr. libell. tenuis in 4-o.

Magyar művek:

Rövid Magyar cronica. (Pethő Gergely.)

Magyar Mars. (Liszi.)

Adriai Tengernek Syrenaia. Groff Zrini Miklós. (Nem más, mint Zrínyinek verses kézi könyve. Ismeretlen nincs benne; mert az „Újabb Nemzeti Könyvtár” 1852-ben valamennyit hozta. Különböztetve bővebben szándékozom írni róla.)

Giarmati Balassa Bálint Faitalan éneki. Manuscriptus libellus.

Igen szép historia. Sigmund Chaszárnak ideiben leth dolog. Prima pars.

Az néhai Tekintetes és Nágos Vitéz Vrnak Giarmati Balasi Balintnak és nemzetes Rimai Jánosnak Istenes éneki. Parvus libellus.

Az köz étekeknek főzeséről való rövid iegzés. Lib. manu scriptus.

Lehet, hogy az itt felsoroltakon kívül tartalmaz a katalogus más érdekesebb műveket is; mert figyelmemet, mint gyenge műkedvelőt, könnyen elkerülhették az igaz gyöngyök; míg másrészt elég időm nem vala annak tüzetesebb átnézésére. Daun gróf ugyanis rövid idő múlva visszakérte tőlem a katalogust; de kérésemre késznek nyilatkozott az általam feljegyzett magyar műveket megtekintésül átküldeni. Nemsokára küldött is egy csomag könyvet; azonban nagy sajnálattal kellett olvasnom a grófnak mellékelt levelében, hogy Balassa Bálint „Faitalan” és „Istenes éneki”, az „Igen szép história” „sind abhanden gekommen.” Csak az szolgált némi vigaszul, hogy „Az köz étekeknek főzeséről való iegzés”-ben valószínűleg mindeddig ismeretlen magyar szakácskönyvet fedeztem fel, mely a XVII század elejéről mindenesetre figyelemre méltó jelenség.¹ Ezen ismeretlen szerzőtől való művet, mely „A kapoztas huson kezd el úgy mint Magyar es Horvat Orszagh cimeren,” azonnal elkezdtem

¹ Meg fog jelenni a Tört. Társul. kiadásában megjelenő „Történelmi Tárb.”

lemásolni; tartózkodási helyemnek Bécsbe történt áttételével megszakadt ugyan munkám, de bírom a gróf ígétét, miszerint a szakácskönyvet egész lemásolás végett használatomra fogja bocsátani, s ezt, mihelyest készen leszek, első kötelességemül tartom Nagyságodnak tiszteletteljesen beküldeni.

„Az idei év nyarán egymagam átrándultam Vöttauba, hol feledhetetlen kedves napot töltöttem a könyvtárban. Ez alkalommal akadtam a katalogusba be nem vezetett könyvek között azon versezetre, melyet ezennel átküldeni szerencsés vagyok.

„Hogy a versezetnek ki a szerzője? azt Nagyságod fogja legjobban megítélni; ami azonban a másolást, illetőleg leírást illeti, ez ugyanazon személytől (valószínűleg Zrínyi írdeákja) származik, ki az „Adriai Tenger Syrenaiá”-t s a többi kéziratokat, mint azt a legszigorúbb összehasonlítás után mondhatom, leírta. Ha tehát a kérdéses költemény nem is Zrínyi műve, de az *ő számára íratott*, azt a legnagyobb valószínűséggel állíthatom. A sorok között előforduló javításokat, noha sokkal élénkebb, épebb tintával vannak írva, sem szükséges Zrínyi koránál későbbieknek tartanom, mert az „Adriai Tenger Syrenaiá” is telve van javításokkal, melyek oly épek, hogy tegnapiaknak tarthatná az ember, pedig kétség kívül Zrínyi kezétől származnak, mint pl. az Orfeus siralma kezdetén a következő megjegyzés; „Istud opus sine studio feci, nec dignum apparet.” Egyáltalán Zrínyi kezétől nagyon sok aprólékos jegyzetet, javítgatást találtam nemcsak a kéziratokban, hanem az általa e szerint szorgalmasan olvasott könyvekben is.

„Mint már említém, akadtam az idén olyan művekre is, melyek a katalogusból hiányoznak. Nagyobb része ezeknek olasz és francia; magyar, vagy csak magyar szerzőktől valók a következők:

Pázmány Péter Kalauza és Prédikatzíói.

Szivek kincse. Avagy Krisztus Urunk szenvedésin és Halálán fohászkodó könyvecske, mellyett szerzett Jezsuiták szerzetiben lévő Ágoston Péter. N. Szombat. Gurub Ferenc Novai Püspök ő Nága költségeivel. Ao 1671.

Az ó és új Thestamentum-beli Helyeknek, melyekből Az Háromságról való tudomant szokták állatni, magyarázattyok. Enyedi Gyeorgy, Erdély Országában Az egy Atya Isten, és az ő sz. Fia, az Jézus Christus felől, Sz. Lélek által kiadatott tudománban eggyező Ecclesiáknak Püspöke által Deák nyelven íratott, es annak utána Torozkai Mátétól ugyan azon Ecclesiáknak Püspökétől magyar nyelvre fordittatott. Colosvarban 1619. Nyomtatott Makai Nyiroe János által.

Florus Hungaricus sive Rerum Hungaricarum Ab ipso exordio ad Ignatium Leopoldum deductarum Compendium. Auctore Johanne Nadanyi de Keres-Nadany. Amsterdam Waesberg, 1663.

Az sacramentomokról in genere kiváltkeppen az Vr Vachorairól való koeniuechke melben kerdezkeseknek es feleleteknek formaiban, az keresztyeni toekelletes es igaz vallás, az Vr Christusnak teste etelenek es vere italanak igaz ertelmeroel be foglaltatik: es minden rendbeli teuelgesek ellen, szent írásnak igaz magyarázattal valo heleivel megh eroesittetik. Pathai István, Papai Praedikator által 1593.

Gilead Balsamuma. Gyerő Monostori Kemeny János írta, Tatár országi Rabságában. Saros Patak. Rosnyai János. 1659.

Emmanuelis Alvari e S. J. De Institutione Grammatica. Tirnaviae, Typis Academicis, excudebat Melchior Venceslaus Schneckenhaus, 1659.

Articuli Diaetales 1655. Vectigal Regium Reformatum 1656. III Ferdinand által sajátkezűleg hitelesített példányok, pro spectabili ac Magnifico Comite Nicolao a Zrinio, Regnorum Dalm., Crat. et Slavoniae Bano, Comitatum Zalat, et Simigh. Supremo Comite etc. Végül:

Disputatio Juridica, seu Assertiones de Tutela et Cura. Universam pupillorum et minorum, Tutorum atque Curatorum materiam Dogmatis moralibus, Ethicis, Historicis, Politicis, atque sententijs, Jureque Austriaco illustratum continentes. Sub Auspicijs Augustissimi et Invictissimi Romanorum Imperatoris Leopoldi I. Auctoritate et consensu Praenobilium, Strenuorum, Magnificorum, Clarissimorum, atque Consultissimorum Virorum, Magnifici Domini Rectoris, Spectabilis Domini Decani, DD. Seniorum Sac. Caes. Majest. Consiliariorum etc. atque totius Amplissimi S. C. Collegij in Antiquissima ac Celeberrima Universitate Viennensi Praeside Praenobili Magnifico Clarissimo, ac Consultissimo Viro D. Georgio Wohiniz, U. J. Doct. Aulae et Judiciorum Advocato Viennae, Codicis Professore Ordinario Episcopalisque Consistorij Consiliario. Ventilationi propositae ab Illustrissimo Domin Adamo Comite a Zrinio J. U. A. Anno 1679. Mense Martio die 24 horis pomeridianis in consveto T. C. Auditorio.

Hogy a „Szivek Kincsét,” s a Nadányi művét kivéve, a többiek Zrínyi Miklósnak szerzeményei voltak, onnan vélem, mert ezekre – belül az első lapon – szintúgy oda van ragasztva Zrínyi arcképe, mint a katalogusban foglaltakra. Daun Henrik gróf egy ilyen képet, mely Enyedi György Püspök művét ékesíté, számomra kimetszett és én szerfelett kitüntette fogom magamat érezni, ha Nagyságod azt tölem, mint a nagy költő könyvtárának némi ereklýjét, kegyesen fogadni méltóztatik.² Mindannak daczára, hogy vötteai kirándulásomat nem mondhattam eredménytelennek; mégis bántott, nagyon bántott az, hogy Balassa Bálint Faitalan Énekít a legszorgosabb kutatás után sem voltam képes felfedezni. Daun gr. biztosított, hogy elveszett, mert úgymond – a könyvtárt, mely előtte a legnedvesebb helyen hevert egy rakáson, ő sajátkezűleg rendezte el, s minden könyv kezén ment keresztül, de Balassáét soha sem látta. Nagy kár az is, hogy családi okmányok, levelek stb. épen nincsenek; a kormány két ízben is, (Péter összeesküvésekör és Ádám halálakor) elkönfiscált mindent, amint erről Daun Miksa grófnak, a mostani birtokos nagyatyjának, Mária Theréziához intézett folyamodásából meggyőződtem. Nevezett Daun Miksa ugyanis, mint a Zrínyi javak örököse – legalább ő magát annak tekintette – pört indított a fiskus ellen, vissza akarván téríttetni azon 93,495 frtnyi összeget, melyet a Zrínyi család „Regie Majestati” kölcsönkép adott, Karlstadt várának felépítésekör. Igényeinek támogatására családfával iparkodott kimutatni követelésének jogosságát. Miután e kimutatás egyszersmind azt is láthatóvá teszi: mely úton került a könyvtár a mostani kezekbe, érdekesnek tartom abból közölni e részletet:

Georgius a Zrinio

Nicolaus Banus Croatiae Petrus a Zrinio.	Hic ao 1688. ob commissam notam Infidelitatis Capite plexus ejusq. Linea totaliter extincta est.
Adamus a Zrinio, qui „Conthoralem suam in Haeredem universalem creaverat.” Decessit in ao 1691 in praelio contra Turcas ad Salankament.	
Eiusdem conthoralis fuerat Maria Catharina nata Comitissia a Lamberg, quae vidua facta, nupserat Maximiliano Ernesto Comiti a Wlassin, ex quo matrimonio subsequae filiae procreatae sunt:	
Leopoldina a Wlassin, nupta comiti C. Henrico a Daun	Maria Johanna a Massino quae primum nupserat Comiti a Kaunitz, tandem C. a Cavriani, ast sine prolibus decessit
Maximilianus Comes a Daun	

² E kép jelenleg az én birtokomban van. T. L.

„És ezen, említett Miksa a mostani birtokos gr. Daun Henriknek nagyatyja, kire Vöttau, és a többi Wlassin-féle javak szállottak. Zrínyi Ádám özvegye hozta tehát magával új férjéhez, Daun Henrikhez Vöttauba a könyvtárt, s más csekélységet, amire a fiskus nem tartotta méltónak kezét rátenni.”

Nem bírom azon válaszni teljes szövegét, melyet édes atyám írt vala Szluha Lászlónak, a fő dolog azonban, t. i. a Zrínyi-könyvtárra vonatkozó rész, megvan levelezései között, ahonnan kiírtam az idevágó sorokat: „De nem tagadhatom – így ír neki atyám – még érdekesebbnek találtam a Zrínyi-könyvtára lajstromának fenmaradását, valamint az ebből kegyed által tett kivonatát. Ki az egész katalogust áttanulmányozhatja, képet formálhat magának Zrínyi tudományos eszközei terjedelméről és mivoltáról. Az ismeretesekek mellett – melyek Bongars Scriptores, Zermegh Históriaja a Ferdinánd és János királyok dolgairól, a Tinódi-féle Zsigmond-krónika, Liszti Magyar Marsa, stb., melyekben ha beírások s jegyzések vannak, azok kétségtelenül nagy figyelmet érdemelnek; vannak, melyek figyelmemet nagy mértékben megkapták. Ilyek Forgách, de Statu Reipublicae Hungaricae, ha ugyan a cím helyes, és nem a Horváth és az akadémia által kiadott története ez, más, mindenesetre helytelen címmel ellátva, de ekkor is, miután kiadott Forgáchunk hemzseg a sok hibától, méltó volna vele ezt összevetetni; mint ugyanez okból a Syrenát is; nagyon becses műveltségtörténeti és nyelvi tekintetben a szakácskönyv is, mely Bethlen Gáboré után a legrégebb, néhány évtizeddel a csiki (1690-iki) szakácskönyvnél, mely három együtt kiadva a fentebbi tekintetben nevezetes adalék. De oly formán jártam én is, mint kegyed, a Zrínyi katalogusát pillantva meg, midőn Balassa „Fajtalan énekei”, s a Balassa-Rimay kiadása címére bukkantam, s annál nagyobb volt fájdalom, azt olvasva, hogy azok elvesztek. Ugyanis az utóbbi, miután a katalogus 1662-ben készült, kétségtelenül az *első négy, elveszett kiadások* egyikének példánya volt, mit több tekintetben végtelenül sajnállok. De mit mondjak Balassa fajtalan versei elveszése miatt? T. i. augusztusban a Történelmi Társulat kirándulása alkalmával, a radványi kastély könyvtárában fedeztünk fel egy Balassa-codexet, mely Balassának nem ugyan fajtalan, hanem szerelmes énekeit tartalmazza. A társulat engem bízott meg ezen eddig ismeretlen költemények kiadásával. S ím, most még egy más kézirat merül fel! mintha a Providentia dolgozott volna – de az öröm rövid volt.”

Bold. barátom nálam levő kéziratai között több igen érdekes feljegyzést találok, részint a könyvtár állapotáról, terjedelméről, így pl. többi közt említi, hogy a catalogusban feljegyzett könyvek összege 409; ebből latin 237, olasz 134, német 12, spanyol 1, magyar 9, horvát 1, francia 5. – Továbbá egy sereg jegyzést, t. i. olyanokat, miket Zrínyi sajátkezűleg írt könyveibe azok olvasása közben; néhány okmány másolatát, így az alább említendő szegődését, stb., valamint egyes, a könyvekbe beírt jegyzéseket, milyenek majd minden régi könyvben fordulnak elő.

Azon verseket, melyről Szluha László megemlékszik, Zrínyi Névtelenének, mint bold. atyám nevezé, Charikliája, ezt ő le is másolta, és úgy hiszem, az Akadémia kéziratárában meglesz.

Íme, T. Társaság! nagyjából mindaz, amit a Zrínyi fenmaradt könyvtáráról eddig tudunk. Úgy hiszem, a felolvasott levélrészletek azon meggyőződést érlelhetik meg bennünk, hogy a felfedezés annyit mindenesetre megérdemel, hogy azt közelebbről megvizsgáljuk. Bizonyítják ezt bold. atyám szavai is, ki egy levelében így szól:

„Kedves Tisztelendő Úr! Kegyednek nagy az érdeme ez ügyben, s én egy előadást tervezek az Akadémia számára, melyben ez érdemet egész nagyságában méltatni kívánom.”

Másutt pedig: „A gastronomicus emlék körüli fáradságért pedig csak kárpótlást sem nyújthatok, mert ezt kegyed önmaga végezte. – De ha élek, fel lesznek mindezek használva irodalmunk érdekében, s hálámat a nemzet előtt fogom kifejezni, valamint a gróf, úgy kegyed irányában is.”

Édes atyám, kinek jellemében a legkidomborodóbb vonások egyike azon lelkesültség volt, mellyel viseltetett minden iránt, ami nemzetünk dicsőségét illette, s melynek következtében talán néha egyes merész állításokat is tett, de mi azért érdeméből még sem von le semmit, ugyan e lelkesedéssel határozta el magát, hogy a Zrínyi-könyvtár maradványait lapról-lapra átvizsgálja. Boldogult barátom közvetítése folytán megtudta, miszerint Daun Henrik a legnagyobb szivességgel várja őt, sőt a Daun és Pallavicini házban mindenféle terveket szőttek, miképen fogják őt méltón fogadhatni. Az említett levelezés 1874 végső hónapjaiban folyt, és ez év telén el is határozott, hogy atyám 1876 húsvétkor meglátogatja a vötteai kastélyt. Azonban egy meghülés nem engedé a szándékolt utat megtennie, szeptemberre halasztatott tehát, de ismét abba maradt, mert ideges lábfájdalmai, melyek miatt a császárfürdőt volt kénytelen használni, és mind a M. Orvosok és Természetvizsgálók mind a Történelmi Társulat ez évi vidéki gyűlésein való részvételről is le kellett mondani, meghíúsíták, mint ő írja „legkedvesebb”, t. i. vötteai kirándulását. „Kiszakadva családomból – írja ő – itt Császárfürdőben kell laknom, hogy naponként e nyomorult testet, – mely különben nem érezné a kor súlyát – pároljam, s annyi nemes időt áldozzak fel, hogy ha ugyan célra vezet, visszanyerjem épségemet, nemcsak, hanem lelkem rugékonyságát is, mely annyi szenvedések – t. i. fájdalmak, s mi még több, idővesztések között – érezhetőleg csökken.”

Fájdalom, bár nem az említett idegbaj, de egy hirtelen történt veszedelmes meghülés, néhány rövid óra alatt kioltá a legnemesebb éltek egyikét, és meghíúsult nemcsak a Zrínyi-könyvtár kiaknázása, de annyi szép más terve is.

Boldogult atyám halála után felszólítám barátomat, hogy most már ő vegye kezébe ez ügyet, és iparkodjék a nemzetet megismertetni Zrínyi még fenmaradt szellemi hagyatékával.

Büszkén vallhatom meg, hogy az én buzdításaimra határozta el magát Szluha László arra, hogy ezentúl, csökkenvén nevelői gondjai, az irodalomnak fog élni. Ismerve kegyeletes szeretetét atyám iránt, mely különösen az 1874 és 1875-iki levelezések által mindinkább fokozódott, egy tollat küldöttem neki atyám halála után ennek íróasztaláról. A válasz, melyet levelemre küldött, fenkölt lelkületéről tesz tanuságot. „Nem is képzelheted Barátom, – írja ő 1876 január 23-iki levelében – milyen büszkévé, levertségem daczára, úgyszólván boldoggá tesz ennek az ereklénynek bírása..... Az a toll, Barátom! nem lesz holt tárgy nálam, hanem emlékeztető jel: „írd te is, ahogy tehetségedben áll, csak írd és munkálkodjál!” Jól van – íme a szerencsés véletlen, mely engem atyáddal ismeretségbe és író tollának birtokába juttatott, maga nyújtja az első anyagot, melyet feldolgoznom kellene. Értem *a Zrínyi könyvtárának emlékeztetőt.*

Ekkoráig még nincs emberünk, ki boldogult atyádnak írói örökségét átvenné, nincs tehát, kivel közölhetném Vötteau Sais-titkait. *Azt pedig vétek lenne el követni hogy a napfényre jutott kincsek ujólag eltemetessenek. Nem marad más hátra, minthogy magam nekiálljak a dolognak, és a közönséggel tudassam, hogy Zrínyi Miklós könyvtára nem pusztult még el egészen, megvan az még, hol, és milyen állapotban.*”

Én megírtam neki, miként fogjon a munkához, s ő azt meg is tevé, minő lelkesedéssel, az kitűnik azon soraiból, melyeket egyik levelében, még atyám halála előtt, hozzám intéz: „Mintha csak a magyarok Istene mosolygott volna rám, oly gyönyörű napom volt mindig, valahányszor Vötteauban mentem át „az egérrágtá papirok között kutatni.” Boldog voltam, mert a csehek közt ilyenkor éreztem magamat igazán magyarnak. Gondolhatod, mily élvezetes órákat töltöttem a poros könyvek között; de haszon csak akkor lesz ebből, ha atyád maga eljő, és szakavatott kezeivel fogja lapozni az avult köteteket.” Azonban, mintha a végzet üldözése volna, e nemes kebelnek is szenvedés, fájdalom jutott osztályrészül, mely megfosztá őt a kitűzött szándék keresztülvitelének lehetőségétől.

Igen sokat bízván egészséges, ép testalkatában és erejében, nem kímélte magát. Már 1875-ben kezdett betegeskedni, eleinte gyomorbajjal, utóbb torkában egy ér megpattanván, ennek következményeiben Bécs legelőkelőbb orvosai ápolták, de úgy látszik a tudomány egy problema előtt állott, melyet nem tudott megfejtetni. 1875-től 1879-ig tartott szenvedése, némi rövid nyugvásokkal, de ez utóbbi év tavaszán ismét ágyba dönté a betegség. Ujra felüdült, és utolsó, május második felében kelt levelében, felszólításomra megígérte, hogy az általam akkor megindítani szándékolt „Egyházszónoklati Lapokba” egy tanulmányt fog küldeni, fel is kért néhány, ehhez szükséges segédkönyv elküldésére, mit meg is tettem. Néhány nappal utóbb, jún. 2-án újra írtam neki, tudakozódván hogyléte felől, s amely pillanatban e levelemet a postára tevém, kézbesítettett egy gyászlap lakásomon, mely jelenté, hogy május 31-ének éjjelén kiszenvedett.

Íme, T. Társaság, egy rövid zajtalan életnek lefolyása; de oly életé, melynek bár hatásai a nagy közönségre nem valának is, mint a nap, melyet fenlétében az ég borús felhői eltakartak szemeink elől, lemente után szétoszolván a fellegek, küldi áldó sugarainak fényét és melegét az elhagyott földre, visszaküld hozzánk egy ily fénysugarat, mely felmelegíti szíveinket.

Szluha László meghalt, és ha nem tett is egyebet, minthogy két főúri sarjadéknak szívébe beoltá a haza iránti szeretetet, már ez által is megérdemelné, hogy el ne feledkezzünk róla; azonban többet is tett, tudtára adta a nemzetnek egy oly kincs létezését, melyről századokon át csak a rajtok rágódó egereknek és a papir egyéb ellenségeinek volt tudomásuk.

Szerettem volna boldogult barátomnak az által emelni emléket, hogy magam tevén a nevezett könyvtárt vizsgálódás tárgyává, azt bemutassam hazámnak nemzetemnek. De nagy mérvű elfoglaltatásom ezt nem engedi, dacára annak, hogy Társulatunk igen t. titkára szíves volt támogatását minden tekintetben megígérni; s így kénytelen vagyok beérni azzal, hogy a T. Társaságot kérjem fel, miszerint bízson meg valakit e kincsek megvizsgálásával. E tekintetben a nálam levő jegyzeteket, és egyéb útbaigazításokat a legnagyobb készséggel fogom megadni. Tájékoztatóul mondhatok különben annyit, hogy, ha a T. Társulat esetleg kiküldene valakit a vötteui kincsek megvizsgálására, ott a legszívesebb fogadtatásra találna. A házigazda szivessége és figyelme jeléül csak azon vonást akarom felemlíteni, hogy szivességből ő maga másolta le azon egyetlen családi okmányt, mely a Zrínyiek részéről Vötteuban van, bold. barátom számára. Ez okmány is igen érdekes, családi szerződés, mely 1656-ban Zrínyi Péter és fia János, úgy leányai: Ilona és Judit között egyrészt; Wittnyédi István, mint Zrínyi Miklós és leánya Mária Terézia meghatalmazottja között másrészt, Kraloviczán kötött.

Vötteuban azonban nem csupán az említett Zrínyi-könyvtár érdemes a megvizsgálásra, hanem gr. Daunnak régi fegyvergyűjteménye is, melyben igen sok magyar fegyver van. Bátorkodom erre ismét azok figyelmét felhívni, kik a magyar hadtörténelemmel foglalkoznak.

Úgy hiszem T. Társaság, a hallottak után jogosaknak fogják találva azon fájó érzelmeket, melyekkel előadásomat kezdem. Önök is fájlalni fogják oly korai elhunytát azon férfiúnak, kiről szólottam. Kevesen vagyunk, és így szükségünk van a legparányabb erőre is, mely csak egy követ képes feltenni mívelődésünk épületére.

Szluha László képes lett volna erre. Tehetségei, fenkölt gondolkozásmódja, nemzetének, hazájának lángoló szeretete, tiszta nemes szíve, képesítették erre!

De most ennek is vége! egy még alig felnyílt virág tört le az ő halálával. – Gyászolja is őt mindenki aki ismerte, a család, melynek öröme és büszkesége, az egyházmegye, melynek dísze, a haza, melynek hű fia volt.

Tegyünk koszorút sírjára! sirassuk meg, de ne feledkezzünk meg a holtak mellett szellemi hagyatékukról. Szluha László szellemi hagyatéka a Zrínyi-könyvtár felfedezése; ismertessük meg vele nemzetünket, s akkor az ő nevét is, amint megérdemli, kiragadjuk a feledés örvényéből.